

KÖMÜVES MÓNICA

A KÖZÖS ÜGYI ORSZÁGOS BIZOTTSÁG (DELEGÁCIÓ) LEVÉLTÁRI ANYAGÁNAK IRATTANI VIZSGÁLATA

1868–1917

A tanulmány a dualizmus jellegzetes intézménye, a magyar országgyűlés által kiküldött közös ügyi bizottság fennmaradó iratanyagának leírásával, a delegáció iratkezelésével, valamint – az irattani felosztások alkalmazásával – az iratok rendszerezésével foglalkozik egy rövid történeti bevezető után.

Néhány dolgot fontosnak tartok előljáróban megemlíteni, mivel némi megszorítás alkalmazása vált szükségessé. E tárgykörökkel korábban nem foglalkozott más, ezért csak közvetett szakirodalmat tudtam felhasználni, amelyek vagy magával a delegációval vagy a közös minisztertanáccsal, illetve az irattannal kapcsolatosak – a dolgozat így kutatásaimra alapít. A delegáció története ötven évet ölel fel, amelynek levéltári áttekintése meghaladta lehetőségeimet, ezért tíz évenkénti mintavételt alkalmaztam. Bízom benne, hogy ez elegendő lesz az észrevételek – természetesen fenntartással elfogadott – megállapításaira. A mintavétel során két alkalommal találtam meg a delegáció által megállapított ügyrendet: 1868-ban¹ és 1907-ben.² Ezek az alapdokumentumok voltak leginkább segítségemre a magyar országos bizottság fennmaradt iratanyaga mellett.

1. Háttér

A közös ügyek rendszerét, benne a delegációt a Pragmatica Sanctióból levezetve a kiegyezés hozta létre. Ekkortól a közös ügyek intézése (a közös és együttes védelemből levezethető kül-, had- és az ezek fedezésére szolgáló pénzügy) már nem a császár és király, a korona kizárólagos prerogatívája volt, hanem alkotmányos módon ezeket az uralkodó a mellé felállított intézményekkel végezte. Ezek a következő szervek voltak:

- a közös minisztériumok, illetve a közös minisztertanács, amelyek a döntéselőkészítést és az irányítást végezték;

---

¹ ÜGYREND 1868., amely a levéltári csomóban nem, csak a nyomtatott és kiadott kötetben volt fellelhető.

² MNL OL K 8 DELEGÁCIÓ 1907. 30. csomó, ügyrend (a továbbiakban: ÜGYREND 1907).

- a delegációk, amelyek az anyagi eszközök biztosítását, a következő évi költségvetés érdemleges tárgyalását és megszavazását, illetve az előző évi zárszámadás ellenőrzését voltak hivatva szolgálni; valamint
- a kvótabizottságok, amelyek a delegációk által megszavazott kiadásokra szolgáló bevételek előteremtésének megoszlását, a közös költségek fedezésének arányát határozták meg.

A delegációk a két birodalomrész belügyeibe nem tartozó tárgykörökben két, egyenlő jogokkal rendelkező, az országok parlamentjei (a magyar országgyűlés és a birodalmi tanács) által külön-külön választott és ülésező, 60-60 főből álló, speciális testületek voltak. Egy évben általában egy delegációs ülészakot tartottak, amelyek átlagosan 3–6 hétig, felváltva Bécsben vagy Pesten (majd 1875-től vagy 1876-tól Budapesten) folytak.

A delegációk által megtárgyalandó közös költségvetés általában az alábbi fő fejezetekből állt:

- közös külügyminisztérium költségvetése,
- közös hadügyminisztérium költségvetése:
  - hadsereg,
  - haditengerészet,
- közös pénzügyminisztérium költségvetése:
  - közös számvevőszék költségvetése,
- megszállt tartományok költségvetése,³
- póthitelek (külügy, hadügy, megszállt tartományok),
- rendkívüli költségek (külügy, hadügy, megszállt tartományok).

Mindegyik fejezet tartalmazhatott rendes és rendkívüli szükségleteket is, amelyek további címekre tagolódtak, azonos szerkezetben tartalmazták az állami kiadásokat.

Már az alakuló ülés végén munkájának megkönnyítése érdekében a delegáció létrehozta a közös ügyek minisztériumainak feladataihoz, adott szakterületéhez kötődő, érdemi vitákat lebonyolító albizottságait, amelyek feladata a plenáris vita és a döntéshozatal előkészítése, tehát a delegáció teljes tagsága előtti tárgyalás megalapozása volt. A magyar bizottság tehát az 1870-es évektől kezdve hét albizottságot választott, amelyek tagjainak száma változhatott:

- külügyi albizottság (20-24 fő),
- hadügyi albizottság (22-24 fő),
- haditengerészeti albizottság (9-13 fő),
- pénzügyi albizottság (8 fő),
- egyesült négyes albizottság (az előbbi négy bizottság együttese, amelybe az összes bizottsági tag beletartozott,
- zárszámadási albizottság (az első négy bizottság küldött ide tagokat),

---

³ Ebben Bosznia-Hercegovináról volt szó, amit 1878-tól a közös pénzügyminiszter kormányzott. A terület maga fedezte közigazgatási költségét, amelyben a delegáció nem döntött, csak tájékoztatást kapott (ugyanaz igazgatási ügyei intézése esetében is). Ha azonban póthitelt kellett megszavazni a plusz kiadásokra vagy törvényt alkotni, akkor sem volt törvényhozási joga, mert ez az országos országgyűlésekre tartozott, a közös pénzügyminiszter nekik volt felelős. GALÁNTAI, 1985. 137.

- és egyeztető vagy hetes albizottság (hét fő, feladata a birodalmi delegációval való kapcsolattartás).⁴

A delegáció működése érdekében a kezdetektől⁵ létrehozták még a naplók szerkesztése, hitelesítése érdekében a naplóbíráló-, valamint saját pénzügyei intézésére a költségvetési vagy más néven gazdasági albizottságot is.

Az albizottsági tárgyalásokról az ügyrendek nem rögzítettek semmilyen érdemi fogódzót, és nem maradtak fenn az ülésekről szóló jegyzőkönyvek, naplók sem. A plenáris ülések anyagaiból viszont kiderül, hogy a közös miniszterek (illetve megbízottjaik) expozéikban, illetve – a feltett kérdésekre, interpellációkra adott – válaszaikban a részletesebb tájékoztatást már korábban, az albizottsági üléseken megtették alkotmányjogi felelősségük révén, amikre már csak utaltak a teljes üléseken. Ezek az információk bizalmas jellegűek voltak. A delegáció működéséhez szükséges volt a külpolitikai irányvonal és a hadügyi törekvések ismerete, így a tanácskozások érthető okokból a közönség számára nem voltak nyilvánosak – ám a törvényhozás tagjai ezeken megjelenhettek –, illetve elrendelheték zárt ülés tartását is.⁶

Minden tárgy felett előbb az általános vita kezdődött (ez leginkább a közös ügyek intézésének eddigi és a kívánt, várt politikával kapcsolatos vélemények⁷ megfogalmazását jelentette az albizottsági anyagokat felhasználva). Ennek befejeztével térhetett át a delegáció az alapul már elfogadott tárgy részletes és pontonkénti – ekkor már kevésbé politizált – tárgyalására, amely során már a konkrét költségvetésről, annak összegeiről szavaztak.

Ennek eredményeként – a birodalmi tanács delegációjával egyeztetett – határozatokat hoztak, amiket – uralkodói szentesítés után – az országgyűlések változatlan formában, a kvóta arányába vettek fel az országos költségvetésbe.

2. Az iratanyag leírása a segédletek alapján

A delegációs iratanyag kutatása a levéltári és a könyvtári adatbázisok áttekintésével veszi kezdetét. Így először nézzük át, milyen adatokat tudhatunk meg a két közintézmény által rendelkezésünkre bocsátott segédletekből.

A Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltárának elektronikus adatbázisait segítségül hívva a közös ügyi bizottságról az alábbi adatokat tudhatjuk meg.

A delegációs iratanyagot a Scope Archiv adatai szerint⁸ a Magyar Nemzeti Levéltár Magyar Országos Levéltárának Polgári kori kormányhatósági levéltárak – K szekciójában, ezen belül az Országgyűlési levéltár fondcsoportjában, K 8-as törzsszám alatt a Közös ügyek tárgyalására kiküldött magyar országos bizottság fondjában őrzik az

---

⁴ SOMOGYI, 2006. 37.

⁵ ÜGYREND 1868. 8. §

⁶ ÜGYREND, 1907. 62. §

⁷ Folyamatos sérelem volt magyar részről, hogy a közös minisztériumokban és a hadseregben nem érvényesült a paritás, illetve még a kvótaarány sem: pl. a hivatalnokok nemzetiségében, a címek, címerek és zászlók használatában; a hadsereg beszállítások esetén.

⁸ *Scope Archiv*, törzskönyv: <https://lnyr.eleveltar.hu/MNLQuery/detail.aspx?id=2792>, letöltve: 2016. május 21.

1867–1917 évkörben. A fond állagtalán, 37 mintacsomót és egy kötetet tartalmazó raktári egységből áll, összesen 5,19 ifm a terjedelme.

A jegyzetek között egy rövid ismertetőt találunk a delegáció törvényi létrehozásáról, jogköreiről, feladatairól, működéséről, valamint az iratanyag jellegéről, amely „az említett ügyekkel kapcsolatosak és ülésjegyzőkönyvekből, albizottságok jelentéseiből, az osztrák delegáció üzeneteiből, interpellációkból, a közös miniszterek előterjesztéseiből és jelentéseiből, albizottságok jegyzőkönyveiből, a Képviselőház és a Főrendiház átirataiból, stb. állnak”.

Az iratokat a Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára Bécsi kapu téri épületében őrzik. Kutatni a segédkönyvek alapján az iratok egyenkénti átnézésével lehet.

A régebbi FondX elektronikus adatbázis⁹ az eredeti iratok között jelöli *A közös ügyek tárgyalására kiküldött magyar bizottság* (K 8) helyét; a Magyar Országos Levéltár 1867–1944 közötti központi kormányzati, bírósági és ügyészégi szervek iratai az Országgyűlési levéltár fondcsoporton belül találhatóak meg. Tehát a szekcióátalakítások miatti névváltozásokban látszanak csak különbségek, illetve ekkor az iratanyag terjedelmét 5,18 ifm-ben jelölték meg. A filmtári adatok között nem szerepel, ahogy fondtörténeti leírás sincs a segédletben.

Ha már a papíralapú segédleteket is áttekintjük a levéltár kutatótermében, vagy olyan szerencsések voltunk, hogy még előtte ráakadtunk az interneten az adatbázisok között, sokkal teljesebb képet kaphatunk az irategyüttesről. Ezek tartalmazzák a legtöbb információt, amelyek a kutatók számára nélkülözhetetlenek.

Az 1957. évi Levéltári alaplétárak 12. számában¹⁰ az iratanyag jellegét az alábbiakban határozták meg: „az Országgyűlés két háza által kiküldött bizottság ülésjegyzőkönyvei, valamint az Országgyűléssel, az osztrák delegációval és a magyar minisztériumokkal folytatott levelezésének iratai.”

Szintén 5,18 ifm terjedelemtől és 38 raktári egységről írnak az iratanyag leírásánál: az iratok 36 csomóban találhatóak meg az 1867–1917 évkörben, az iktatókönyvek 20 kötetben az 1894–1917 évkörben és az egyéb egykorú segédkönyv egy kötetben állnak rendelkezésre.

Kiderül az is, hogy csomóig tartott a rendezés szintje, az iratokat évek, azokon belül sorszámok, és azokon belül iktatószámok növekvő sorrendjében tárolták. A segédkönyveket viszont fajtánként, azokon belül évek növekvő sorrendjében őrizték.

A kutatást az egykorú segédkönyvek segítik.

⁹ *Fond-x*: <http://duna.natarch.hu/cgi-bin/fondx/ker>, letöltve: 2016. január 6.

¹⁰ A Közös Ügyek Tárgyalására Kiküldött Magyar Országos Bizottság iratai (K 8) 1867–1917. – Polgári kori és tanácsköztársasági központi kormányhatóságok levéltárai, I. rész – K szekció. *Levéltári alaplétárak* 12., 1957. 6–7.

http://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_LevAlapl_12/?pg=14&zoom=h&layout=s, letöltve: 2016. január 6.

Az 1961. évi Levéltári Leltárak sorozat 13. számában¹¹ a delegációs iratanyagról már egy tartalmasabb írást olvashatunk. Az E-Archivum, majd a Scope Archiv jegyzetekben leírt ismertetője valószínűleg ezt vette alapul, mivel mondatainak nagy része teljesen megegyezik.

Az irattári rendszerre vonatkozóan is új megállapításokat tesz ez a leírás, ebből az iktatásról tudhatunk meg információkat. Az iratokat 1885-ig iktatószámoktól függetlenül római számmal sorszámozták, és eszerint helyezték el őket az irattárban. 1886-tól viszont az iktatott iratokat az iktatószámok növekvő sorrendjében rakták le, és csak az iktatás nélküli iratokat látták el római számokkal. 1895-től az iktatás nélküli iratok római számmal való jelölése is megszűnt, ettől kezdve az iktatószámok sorrendjében fekvő iktatott iratok után az iktatás nélküli iratok minden irattári jelzet nélkül következnek.

Ezután láthatjuk a kutatók számára leginkább segítséget jelentő táblázatot: amelyben a csomók melletti sorokban megtalálhatjuk, hogy melyik ülészakot (kezdő dátumával jelölve) hol tartották (Bécs vagy Budapest), illetve, hogy a tárgyalások iratait melyik raktári egységben kereshetjük meg. Ekkorra, 1961-re változott meg az iratanyag leírása is: az iktatókönyvek 20 kötetéből egy (37.) csomót képeztek (jelölve, hogy az hány tételt tartalmaz); az egyéb segédlet (magyar delegáció irattárának leltára) pedig a 38. raktári egység, kötet lett az eddigi csomó helyett.

A könyvtári közintézmények (például a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár)¹² internetes katalógusa alapján szintén őrzik a delegációs ülészakok végével nyomtatásban megjelent közös ügyi bizottságok jegyzőkönyveit, irományait, naplóit és határozatait. Az 1868–1914 közötti iratok ülészakonként külön, 50 kötetben található meg – a katalógus a sorozatot folyóiratként határozza meg. A kötetek elején tartalomjegyzék, a végén pedig név- és tárgymutató található.

3. Az iratanyag leírása a tapasztalatok alapján

A kutatás folyamán rá kellett ébredni, hogy a segédletek ígéretei nem minden esetben fedik a valóságot. A következőkben a hiányosságokat, megtevesztő kijelentéseket vesszük górcső alá:

Az 1957-es levéltári alpleltár csomónkénti rendezést ígér, az 1961-es levéltári leltár (és a Scope Archiv is) helyesen már az iratok egyenkénti átnézését javasolja.

---

¹¹ A közös ügyek tárgyalására kiküldött Országos Bizottság (Delegáció) (K 8) 1867–1917. – Lásd SZÜCS LÁSZLÓ: Országgyűlési Levéltár (1861) 1867–1945 (1948), Államfői Hivatalok Levéltára (1830) 1920–1948, Király Személye Körüli Minisztérium (1861) 1867–1918. Repertórium. *Levéltári Leltárak* 13., 1961. 61–63.

http://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_LevLelt_13/?pg=63&zoom=h&layout=s. letöltve: 2016. január 6.

¹² A közös ügyek tárgyalására a magyar országgyűlés által kiküldött Budapestre [és] Bécsbe összehívott bizottság jegyzőkönyvei, irományai, naplója, határozata. *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár katalógusa*:

<http://saman.fszek.hu/WebPac/CorvinaWeb?action=onelong&showtype=longlong&recnum=545514&pos=9>, letöltve: 2016. január 6.

Egy csomóban lehet több ülészak anyaga is (külön-külön palliumba rakva), vagy egy ülészak anyaga – terjedelme miatt – több csomóba is kerülhetett.

Az iratanyag szétválogatása nemhogy évek szerint, de ülészakonként sem valósult meg maradéktalanul. Több esetben előfordult, hogy a környező iratanyagokban sem volt megtalálható egy-egy hiányzó iktatószámom iktatott irat (például egy 1907-es irat az 1917-es palliumból került elő).

A fogalmazványok és másolatok, többes példányok, illetve az előadói ívek és az azokhoz tartozó iratok nagyon gyakran nem egymás után következnek, valamint az iktatószámok szerinti rendezés sem valósult meg minden esetben, ezzel megnehezítve a kutatók dolgát, noha ez már a darabszintű rendezést jelentené. Megemlítendő, hogy az iratanyagot alig kutatják, nem egy sűrűn kikért levéltári egység az őrjegyek tanúsága szerint, és paginálva sincs.

- Az 1961-es levéltári leltár, és az annak iratanyag leírását átvevő Scope Archiv egyaránt azt ígéri, hogy az iratanyagok között megtalálhatók az albizottságok [ülés]jegyzőkönyvei, de ez egyáltalán nem jellemző.
- A kutatás során a kezembe került a 37. csomó, amely az 1904–1917 közötti iktatókönyveket tartalmazza. Ez a csomó sürgősen restaurálásra szorul, mert a lapok közepe teljesen szét van szakadva. A munkát azóta remélhetőleg elkezdték.
- Az 1867-es delegációs iratanyag valójában a kvóta megállapításáról és az államadóság felosztásáról szól a Monarchia két állama között. Az első delegációs ülészak 1868 januárjában kezdődött – így az 1867-es kezdődátum megtévesztő.
- A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár könyvtári katalógusában hiába szerepel az összes ülészak kötete, sajnos, van olyan könyv, amit az utóbbi hat év során egyszer sem tudtak rendelkezésemre bocsátani. A kötetek egy része pedig rossz állapota miatt nem olvasható. Ámbár nem ígéri a kötetek címei, és várható is volt, ezekben szintén csak a plenáris ülések iratanyagai jelentek meg, az albizottsági üléseké nem.

4. A delegáció iratkezelése

A kiegyezési törvény nem határozta meg a delegációk ügykezelésének formáit és kerekeit, azokat a közös külügyminisztérium alakította ki. Ennek elnöki osztályán (a Praesidial Bureau; Cabinet des Ministres des Äusseren, Präsidialsection) egy segédhivatal végezte a delegációk egymás közti, valamint a közös minisztériumokkal való kapcsolattartást és a levéltár őrzését¹³ egy udvari titkár vezetése alatt. A magyar bizottság munkáját egy, az elnöki osztályon működő magyarországi illetőségű titkár segítette,¹⁴ míg a birodalmi tanács bizottsága esetében egy Lajtán túli titkár. A 20. század elején felmerült az igény az irodai teendők közös külügyminisztériumtól független kezelésére, így a képviselőház átvette az iratokat.¹⁵

¹³ Jegyzékkel küldte át az elnöki iroda a bizottság körül felmerült iratokat, nyomtatványokat a közös külügyminiszterhez, mert ott biztos helyen elhelyezhetők voltak. MNL OL K 8 DELEGÁCIÓ 1. csomó, elnöki jegyzőkönyv (1868. márc. 24.), 153. pont.

¹⁴ KOMJÁTHY, 1966. 15–16, 120.

¹⁵ SOMOGYI, 2006. 40.

A delegációnak – ismereteim szerint – nem volt iratkezelési szabályzata, irattári terve, az iratkezelés folyamata így nehezen rekonstruálható. Az iratok átnézése után a következő folyamatot lehet megállapítani:

Központi iktatás volt, egy helyen történt az érkeztetés és az iktatás, minden iratkezelést az elnöki iroda végzett, amelynek tagja volt az irattáros/levéltáros is. A beadványokat a delegációnak vagy az elnökségnek címezték, némely esetben magának az elnöknek. Ekkor, és ha személyesen adták át az elnöknek az iratot, akkor egyértelműen az elnök vette át és bontotta ki azokat. Az érkeztetés minden esetben az elnöki irodán zajlott, amelynek feladata volt az érkeztető bélyegző kitöltése vagy az iratok hátoldalának alján a jelzés felírása is (érk/érkezett/vettem és dátum). Ezt követően kitöltötték az iktatókönyvet, és a következő sorszám alapján egy előadói ívet. Az előadói ív bal oldalára felvezették az ügy tárgyát, valamint a beérkezett iratra rávezették az iktatószámot. Ha viszont az ülészak alatt előbb keletkezett iratokhoz (előíratokhoz) csatolták, akkor ezután töltötték ki az iktatókönyvet. (Eleinte piros ceruzával egy római számot írtak az irat tetejére, illetve az irat hátoldalának közepére „.../eln. szám” megjelölést, később – mikor már az előadói ív száma lett az iktatószám, az irat elejére „ad... del. szám”-ként került jelzés.) Az iktatás változatlan alapszamos rendszerben történt: minden ügy kapott egy számot, amely első iratához (iktatószáma az alapszám) csatolták az azonos ügyben későbbiekben keletkező iratokat.

A beadvány ügyintézéséről a delegáció határozott, miután azt az elnök bemutatta, kivételes esetekben azonban felhatalmazást is kaphatott a bizottság utólagos jóváhagyása melletti intézkedésre (pl. nyomdába küldés, szétosztás). A bizottság döntése után megkezdődött az ügy intézése, amely az elnöki iroda feladata volt. Ha elintézték magát az ügyet és rávezették a történést az előadói ív jobb oldalára, vagy emellett a kiadmány-tervezetet, átiratot is megfogalmazták (amennyiben a birodalmi tanács delegációja vagy más német nyelvű szerv volt a címzett, egymás alatt magyar és német nyelven). Ennek javításai után az iratot az írnokok leírták, összeolvasták, tisztázták, amelyet az elnök aláírt vagy láttamozott. Miután az iratot kiadmányozták, expedálták (nyomdába küldték, visszaérkezett, kiosztották), rávezették ezek megtörténtét is az előadói ív bal oldalára, az intézkedő szignójával.

Az iratokat elintézésük után az ülészak végéig elhelyezték a delegáció irattárában, és felírták az irattári leltár nyilvántartásába, amelyben minden ülészak külön íven szerepelt egészen 1903-ig. E leltár végén szerepel a levéltárnok és a közös külügyminisztériumi irodatiszt aláírt feljegyzése: 1904. május 1-jén az iratokat a képviselőház irattárában kezelésébe adták át a császári és királyi közös külügyminisztérium delegationalis irattárából.¹⁶ Ez a bejegyzés a segítségünkre van, hiszen innen megtudhatjuk, hogy egy-egy ülészak végén az elnöki irodából a közös külügyminisztérium irattárába kerültek az iratok, majd innen 1904. II. negyedévében továbbszállították ezeket a képviselőház irattárába, ahonnan a levéltár vette át saját őrzetébe (Országgyűlési levéltár fondcsoport).

---

¹⁶ MNL OL K 8 DELEGÁCIÓ 38. csomó, 1903. évi 39. ülészak irattári leltára utáni levéltárnoki bejegyzés.

5. Az iratok rendszerezése

Az iratokat – így a delegációs iratanyagokat is – többféle szempont szerint lehet csoportosítani az újkori irattan szerint: ilyen az analitikus, szisztematikus és a genetikus módszer. Ezeket felhasználva fogom rendszerezni a mintavétel során átnézett iratokat, és igyekszem példákkal is alátámasztani. Anélkül, hogy az irattan vizsgálatának tárgyával, az irat fogalmával bővebben foglalkoznék, meg kell említeni, hogy az elemzett (itt keletkezett és ide került) iratanyagok irattári jellegű iratok,¹⁷ amelyek természetesen az újkori, polgári kori iratkezeléshez kötődnek.

5.1. Analitikus irattan

Az irat fejlődéstörténeti szempontú besorolása alapján lehet oklevél, levél vagy akta/ügyirat. Az általunk elemzett fondban mindhárom megtalálható. A díszes, a delegáció elnöke és jegyzője által aláírt, valamint a záradék után az uralkodó és a közös miniszterek által hitelesített határozatok polgári kori oklevelek, míg a delegáció elnökének címzett – tagságról lemondó, illetve a tagság meghívására érkezett köszönő – iratok némely esetben a félhivatalos levelek sorát gyarapítják. A fond, ezeket a kivételeket leszámítva, ügyiratokból áll.

Az analitikus irattan az iratok külső és belső tulajdonságait állítja vizsgálati középpontjába.

Az iratok külső ismertetőjegyei¹⁸ közé több elemzési mód tartozik, ilyen:

- *az iratanyag*: az iratok döntő többségéről elmondható, hogy merített papírivekre készültek, de vannak köztük (írógéphez) másoló- és nyomdapapírok is.
- *az íróeszköz*: írótoll (aláírás), fémtoll (aláírás, tisztázat céljából), ceruza (fogalmazványok, ügyviteli megjegyzések esetén) és írógép, illetve nyomdagép.
- *írószíner, íróanyag*: tinta (fekete, kék, lila), grafit (szürke mellett kiemelésre piros és kék színű), indigó és írógépszalag-festék (fekete, lila), bélyegzőfesték (fekete, kék).
- *írásjelajta*: betűírást, számjelírást, távírást, valamint gyorsírást alkalmaztak.
- *írásajta*: kézirás, gépirás, litográfia (könyomtatás), nyomtatás, sokszorosítás.
- *iratforma, iratméret*: az ívet véve alapegységnek, ehhez viszonyítva lehet $\frac{1}{2}$ ív, azaz a lap vagy fólió alak, amely két, egy első és egy hátsó oldalból állt. Az első oldalon kezdődött a szöveg, folytatták a következőn, ha nem telt be mindegyik oldal, akkor az üresen maradt és így is hagyták tiszteletadásból. (Az 1906–1907-es iratanyagban azonban sokszor előfordult, hogy eltávolították az üres lapokat). Ha viszont betelt, akkor a következő ívet hozzáhajtották, így egy füzetet létrehozva. Ha több füzet kapott borítót is, akkor már kötetről beszélhetünk. Ugyanakkor még létezett az elnöknek írt, a tagságról lemondó vagy azt megköszönő levelek formája, amelyeket ennél kisebb méretű, a papíriveg általában kétszer összehajtott, negyedréte alakú, $\frac{1}{4}$ ívű papírra írták, ez a quart

¹⁷ „Irattári jellegű iratnak azt az írásterméket tekinthetjük, amelyet valamely személyhez vagy szervezetnek írtak, ő a címzettje, illetve valamely személy vagy szerv saját belső használatára készítette meghatározott céllal.” BORSODI, 2003. 169.

¹⁸ BORSODI, 2003. 176–178.; HARASZTI, 2009. 348.

alak. Az 1906–1907. évi iratanyagban több alkalommal előfordult, hogy vízjelet¹⁹ találtak, a Monarchia több papírgyárából szállították a papírokat, illetve nagyon ritkán előfordult angol papír²⁰ is. A delegációs iratanyagban a birodalmi tanács többi országának bizottsága által írt és az uralkodó által szentesített végleges határozatokat kisebb méretű fóliókra írták. A háborús, 1917-es évekbeli utolsó delegációs iratanyagra jellemző, hogy vékonyabb papíron keletkeztek.

- *megpecsételési módja, anyaga*: rányomott pecsétek, ezek anyaga: pecsétviaszos (a magyar delegációé vörös), ostyapecsétes (a birodalmi tanács többi országai által küldött bizottságé). A századforduló közeledtével a fejléceken szárazbélyegzőt (dombornyomás), fém- és később gumibélyegzős verziót is alkalmaztak, majd időszakunk végén megjelentek a nyomdai fejlécek.

- *boríték használata*: nagyon kevés boríték maradt meg, kivéve a naplószerkesztő, a kérelmezők által küldöttek, valamint a tagságról lemondó levelek esetében, a táviratok természetesen maguk voltak a borítékok.

Az iratok belső ismertetőjegyei²¹ közé az alábbiak tartoznak:

- *az iratot kibocsátó, a küldő fél neve és címe*: az irat elején a bal felső sarokban szerepelt a küldő állami szerv neve, míg a címet csak a nem állami cégek esetében tüntették fel. Ezek alatt szerepelt még a küldő szerv iktatószáma.

- *a címzés, a címzett neve és címe (esetleg rangja)*: általában az irat első oldalának alján szerepelt, ritkábban a szöveg tetején. Lehetett kollektíven (delegációnak vagy annak elnökségének), vagy személyre szólóan (az elnöknek) is címezni az iratokat. A címzéssel egy vonalban, (általában) aláhúzva szerepelt a címzett tartózkodási helye (ez a várost jelentette (Wien, illetve Pest, Budapest), nagyon ritkán az utcanévet, házszámot). Amennyiben az elnöknek név szerint küldték az átiratot, akkor többnyire a teljes, őt megillető rangját kiírták.

- *megszólítás*: társadalmi rangra utaló jelző (nagyméltóságú, méltóságos, nagyságos, tekintetes) és a bizottsági tisztség együttese alkotta, vagy ha jó ismeretség volt az illetők között, akkor egyszerű üdvözlés („Kedves Barátom!”, „Kedves Sógor!”).

- *bevezetés, azaz az előzmények leírása*: nem jellemző, de ha van, akkor hivatkozás az előzményekre.

- *rendelkezés (érdemi rész)*: miért állították ki az iratot, milyen intézkedést tettek vagy kérnek. Általában a „[...] van szerencsém [...] értesíteni/közölni [...]” formulát használták.

---

¹⁹ PEDRONI (1991. 43.) alapján ezek a Péterfalvi Papírgyár (általában a delegáció 1906–1907. évi előadói ívein), Első Magyar Papíripari Rt. (szintén az előadói íveken), Zágrábi Papírgyár Rt. (MNL OL K 8 DELEGÁCIÓ 29. csomó, 14. sz. 1906. előadói ív, közös minisztériumok előterjesztése, pénzügyminiszteri átirat papírja), Hermaneczi Papírgyár (MNL OL K 8 DELEGÁCIÓ 29. csomó, 76. sz. 1906. előadói ív, benne: elnöki iroda és irattár leltárának papírja) termékei voltak.

²⁰ MNL OL K 8 DELEGÁCIÓ 29. csomó, 5. sz. 1906. előadói ív-, és a 6. sz. 1906. előadói ívben lévő átirat papírja: angol korona rajzos, alatta ENGLISH / DOUBLE PARCHMENT / G.C.P.L. / LONDON feliratú; míg a 31. sz. 1906. előadói ívben lévő meghívó tájékoztató papírja virágok és indák között CEYLON / IVORY NOTE PAPER feliratú.

²¹ BORSODI, 2003. 178–179.; HARASZTI, 2009. 348–349.

- *keltezés*: többnyire az irat végén, hely és dátum megadásával, míg egyes esetekben ez a megszólítás elé került.
- *aláírás (hitelesítés)*: felette lehetett udvariassági formula, általában a következő szöveggel: „Fogadja [megszólítás] kiváló tiszteletem őszinte nyilvánítását/kijelentését.”, ez vezette át a szöveget az aláíráshoz. Az iratok aláírásai az irat jobb oldalán helyezkedtek el. „Sk”-val a (fordítási és nyomdai) másolatokat adták ki, de általában az iratokat aláírták a tisztség megnevezésével vagy anélkül. Ha a határozatokat a delegáció elnöke és jegyzője is aláírta titullussal, akkor egymás alatt tették ezt, de (a birodalmi tanács delegációja elnökének címzett, német nyelvű fordításon) a fordítás hitelül formula után a fordító neve és címe a bal oldalon helyezkedett el, aki a közös külügyminisztérium magyar bizottságához kirendelt titkára volt. Az uralkodó általi határozat szentesítés esetén a hitelesítési záradék után Ferenc József aláírását követően nagyobb térköz kihagyásával – ellenjegyzésként – a közös külügyminiszter, majd alatta a közös hadügyminiszter és a közös pénzügyminiszter egymás mellett írta alá a dokumentumot. Voltak olyan időszakok, amikor a közös kül- és hadügyminiszter aláírásai voltak egymás mellett és kicsit lemaradva tőlük, alattuk szerepelt a közös pénzügyminiszter aláírása. Tehát nem volt egységes a gyakorlat, ez mutatta a közös pénzügyminiszter politikai szerepének növekedését vagy csökkenését. Az azonban bizonyos, hogy a határozatokon nem írták ki a közös miniszterek titulusait, csak az aláírásuk szerepelt, míg ha átiratot küldtek a delegációnak, akkor ott titulus és aláírás volt a sorrend, persze nem mindenkinél: a közös külügyminiszter általában csak aláírta azt. Kivételt képez még az albizottsági jelentés, ha az albizottság elnöke és előadója is aláírta azt, akkor egymás mellett tették ezt: balra az elnök, jobbra az előadó.

5.2. Szisztematikus irattan

Az iratot a küldők és címzettjeik egymáshoz való viszonya alapján rendszerezi a szisztematikus irattan.²² Ennek alapján lehetnek:

- *főlérendeltséget kifejező iratok*: a felettes, magasabb rangú szervtől vagy személytől az alóbb, alacsonyabb rangú szervhez vagy személyhez intézett iratok. Ilyenek az alábbiak:
  - *delegáció határozatai*: a delegáció felterjesztése díszes, minőségi papírvévek nemzeti zsinórokkal (piros-fehér-zöld és sárga-fekete) való összefűzéséből állt, és több határozatot (közös kiadás és bevétel előirányzata, hitel, stb.) foglalt magában. Ezekben belül cikket (rendes vagy rendkívüli), fejezeteket (melyik közös minisztérium), címeket, alcímeket és tételeket különítettek el, természetesen a megszavazott pénzüsszegeket is tartalmazta mind az egyes részekre vonatkozóan, mind összesítve.²³ Ugyanakkor a levonásokat és a kvóta szerinti arány

²² BORSODI, 2003. 171–176.; HARASZTI, 2009. 351–355.

²³ Példa: az Osztrák–Magyar Monarchia közös kiadásainak és bevételeinek 1909. évi előirányzata – cikk: közösen fedezendő rendes szükséglet 1909. évre – II. fejezet: Hadügyminisztérium – B haditengerészet – 7. cím: A flotta pót-és újépítményei teljes felfegyverzéssel és felszereléssel együtt. – Az alcím: hajótestek és gépek – 1. tétel: A „Teggetthoff” hadi hajó pótlására szolgáló kb. 14 500 tonnás „Erzherzog Franz Ferdinand” (I) csatahajó a kb. 23 300 000 knyi összes szükséglet harmadik része (és az összeg feltüntetése). (MNL OL K 8 DELEGÁCIÓ 31. csomó, 1908. november 10-én szentesített határozat.)

alapján fizetendő összegeket is feltüntették. A magyar delegáció elnökének és jegyzőjének aláírásai és a két bizottság pecsétje után egy uralkodói hitelesítő záradék következett, majd Ferenc József és a közös miniszterek aláírásával szentesítették a meghozott határozatokat.

- *az uralkodó családjának szóló részvénytílatkozatok és a nénnapi köszöntések:* noha csak említés szintjén, de szó volt a bizottság naplóiban, jegyzőkönyveiben róluk, hogy a közös külügyminiszteren keresztül küldte el a bizottság a címzeteknek az együttérzésükről, illetve jókívánságaikról tanúskodó iratokat. Ezeket nem láttam, hiszen a címzettnél találhatók meg, fogalmazvány szintén nem volt az iratanyagban.
- *alárendeltséget kifejező iratok:* alsóbb szerv felettes szervhez vagy magánszemély hivatalos szervhez intézett iratai. Ilyenek:
  - *kérelmek:* A delegációnak címzett és magánszemély küldte kérvények nyugdíj-üggyel, segélykéréssel kapcsolatosak voltak valamilyen igazságtalanság kivizsgálása miatt, vagy magasabb hivatali állás elérése érdekében pártfogás kérése, stb.
  - *jelentések:* Az albizottság készített jelentést a bizottságnak, de nem talákoztam ezekben az esetekben alárendeltséget kifejező átirattal. Az albizottsági jelentés a közös minisztériumi előterjesztésre épült, annak nyomtatványát használták fel az ülések során: belejavítottak (akár szöveg beragasztásával is), kihúztak tételeket, összegeket. Más, gyengébb minőségű, kék színű lapokon dolgoztak tollal vagy ceruzával, a javításokat piros vagy kék színnel írták.
- *mellérendeltséget kifejező iratok:* egyenrangú felek, azonos hatáskörű szervek közötti iratok.
  - *átirat:* két azonos jogállású hivatal közti levelezés, amely konkrét ügyre koncentrált, ilyen például a két delegáció egymás közti üzenetváltásai.
- *semleges viszonyt kifejező belső ügyviteli iratok:* nincs sem küldőjük, sem címzettjük, céljuk a szerv belső ügyvitelének megkönnyítése, feladat megoldásainak segítése.

A delegáció iratanyaga három nagy részre különíthető el: naplókra, jegyzőkönyvekre és irományokra.

A *naplók* felépítése a következő volt: az ülés száma, helye, ideje, résztvevők és címeik felsorolása (a bizottsági tagokon kívüliek: közös miniszterek, magyar miniszterek és megbízottaik), ülés kezdő/kezdési időpontja (óra, perc), majd a felszólalók megnevezése és felszólalásának szövege (ezek szerkesztettek) – közben történt események és technikai információk zárójeles és dőlt betűs megemlítése (pl. a jegyző olvassa vagy „Halljuk!” közbekiabálások, „Helyeslés.”, „Eljenzés.”, „Úgy van! Úgy van!” tetszésnyilvánítások), ülés záró időpontja (óra, perc). A naplók szövegéhez a gyorsírók nyújtották az anyagot, amit a naplószerkesztő összeszerkesztett, majd a naplóbíráló bizottság korrektúrázott és láttamozott, végül pedig a nyomdába került. Az egyes ülészakok naplóinak kötetekbe való rendezésekor már az elején tartalomjegyzék – az ülések felsorolása, dátummal, főbb események rövid leírása, oldalszámmal –, míg a végén név- és tárgyszómutató szerepelt.

Az ügyrendekben több szó esett a *jegyzőkönyv* vezetéséről (ami elnöki megbízással a jegyzők feladata)²⁴ és hitelesítéséről (ami az elnök és a szerkesztő jegyző kötelessége).²⁵ A jegyzőkönyvnek a következő részeket kellett tartalmaznia kötelezően: a szavazással eldöntött kérdést szó szerinti szerkezetben, a szavazás eredményét, a hozott határozatokat.²⁶ Ezekon kívül természetesen vezették az ülésen történt eseményeket, feladatintézkedés és elintézés párok felvételével (bal és jobbhasábos elrendezésben). Ha a jegyzőkönyv tartalma vagy szerkezete ellen kifogással élt valamelyik tag, és a jegyző nem tudott rá elfogadható magyarázatot adni, akkor azt a többség véleménye alapján még azon az ülésen újraserkesztették²⁷ és hitelesítették. A jegyzőkönyveket haladéktalanul kinyomatták annyi példányban, hogy a bizottság tagjainak és a magyar országgyűlés tagjainak is jusson belőle egy-egy példány.²⁸ A jegyzőkönyveket a jegyzők írták ívekre, az elnök pedig láttamozta.

Hogy mi kerülhetett a naplóba és mi a jegyzőkönyvbe, főleg az első ülésszak iratanyagából tudhatjuk meg, amikor vita alakult ki egy interpellációval és annak válaszával kapcsolatban. A végeredmény szerint a jegyzőkönyvben mindkét nyilatkozatot megemlétték kivonatként, de amit írásban nyújtottak be, az az irományok közé, ami beszédként hangzott el, az teljes terjedelmében a naplóba került.²⁹

Eleinte készült *elnöki jegyzőkönyv* is, amely az elnök szempontjából fontos tényeket, feladatokat rögzítette a bal oldalon és az elnöki intézkedést a jobb oldalon. Az elnöki jegyzőkönyvet folytatólagosan íveken vezettek (folytatás az x hó x.-én/án), amiket cérnával összefűzve kötetekbe rendeztek. Ebben minden intézkedést pontokba szedtek, amit az ülésszak ülései nem szakítottak meg folyamatukban. A jegyzőkönyvi pontok sorszámozottak voltak, az ügypontok első szava kissé beljebb kezdődött (bekezdés használata), a lényegét aláhúzták, ha másik lapon a szöveg folytatódott, akkor az utolsó sor alatt ezt % jellel jelölték. Valószínűleg vonalzót használtak, mert az aláhúzások egyenesek, és ha átkerült a kiemelendő szöveg egy része a másik sorba, nem mindig húzták alá már azokat. Az utalványozott összegeket, illetve az iratok helyzetével kapcsolatos adatokat átlósan az adott intézkedés fölé írták. Eredetileg fraktúriba hajtották a lapokat, és nem használtak oldalszámozást. Az adott nap elnöki jegyzőkönyvét az elnök láttamozta és a jegyző aláírta.

Az *albizottsági jegyzőkönyvek*, *naplók* nem maradtak fenn, csak néhány gyorsírói feljegyzés.

A delegációs *irományok* tekintetében folyamatosan vezették a következő két nyilvántartást: az iktatókönyveket (37. csomó) és az irattár leltárát (38. csomó). Ezeket előre meghatározott szempontok, rovatok alapján töltötték ki, ebben gyűjtötték össze és rendszerezték a főbb iratadatokat.

²⁴ ÜGYREND 1868. 58. § és ÜGYREND 1907. 53. §

²⁵ ÜGYREND 1868. 12. § és ÜGYREND 1907. 8. §

²⁶ ÜGYREND 1868. 10. § és ÜGYREND 1907. 6. §

²⁷ ÜGYREND 1868. 11. § és ÜGYREND 1907. 7. §

²⁸ ÜGYREND 1868. 59. § és ÜGYREND 1907. 54. §

²⁹ MNL OL K 8 DELEGÁCIÓ 2. csomó, XIX. ülés naplója (1868. március 14.), 164–165.

Az *iktatókönyveket* 1894–1912-ben és 1917-ben vezették, ülésszakoktól függött, mennyi irattételt írtak bele (átlagosan 60 tételt). A cím és az év nyomtatott, minden más tollal íródott.

A következő hét rovat szerepelt benne az adatokkal: a beadvány száma; beérkezés dátuma; a beadó neve és a beadvány kelte és száma; a beadvány tartalma; az elintézés módja; az elintézés napja és a „vonatkozási” szám. Ez utóbbit nem írták fel. Ahol szükségessé vált, ott javításokat alkalmaztak: áthúzásokat, pótlólagos beírásokat, piros ceruzával pedig a költségvetéssel kapcsolatos iratokat emelték ki. Amennyiben egy tétel valamely adata a felette lévővel megegyezett, használták a ’, ’ jelet vagy a „detto” rövidítést, a dátumok megjelölése nap/hónap volt.

A beadvány száma rovatba írták az iktatószámot. Eleinte piros ceruzával az iratokra írt római szám – amely nem egyezett meg az iktatószámmal –, majd 1886-tól az ügy előadói ívének számának (del szám) iktatási (tehát ez már iktatószám) sorrendjében rakták le az iratokat, de az iktatás nélküli számokat továbbra is római számmal jelölték. 1895-től csak iktatószámok szerint helyezték el az iratokat, az iktatás nélkülieket pedig jelzet nélkül ezek mögé rakták.

Az iratok érkezhettek a két országgyűlési ház elnökétől, a közös miniszterektől (és a hadügyminisztérium tengerészeti osztályának parancsnokától), a magyar miniszterelnöktől, a birodalmi tanács delegációjától, valamely szervezettől, személytől, bármelyik bizottsági tagtól. Amennyiben kimenő iratot iktattak be a „hívból” megjelölést írták a beadó nevéhez.

A beadványok tartalmuk szerint többnyire átiratok voltak mellékletekkel, illetve jelentések, de akadtak köztük kérvények, levelek, táviratok is.

Elintézési módjuk is különféle volt, amelynek idejét is feljegyezték: általában megjegyezték, hogy hányadik ülésben olvasták fel és vették tudomásul; átirat vagy távirat küldése; albizottságnak kiadás; kinyomtatás és kiosztás, stb.

Az *irattári leltár* az 1867 és 1903 közötti évekből van meg, ezek egy kötetben szerepelnek, amely vonalas ívekből áll össze, de ceruzával táblázatos formává alakítottak át. Minden ülésszaknak külön íve volt, amely első oldalának tetején felírták az ülésszak számát, hol és mikor tartották, melyik évi költségvetési előirányzat tárgyában. 1883-tól a del. (delegációs előadói ív) számot is felírták.

Itt is használták a ’, ’ jelet és az „ugyanaz”, „detto” szavakat az ismétlésre, valamint a zárójelet „(: :)” és az elválasztójelet a sor végén ’, ’.

A táblázat négy részből állt: folyó szám; del. szám; a beadó neve és a beadvány kelte és száma; a beadvány tartalma. Ezek kitöltése hasonló – a már fentebb említett – iktatókönyvekéhez, így ennek megismétlésétől eltekintünk.

Az egy ügyhöz tartozó iratokat *előadói ívek*ben tárolták, amely borítóként szolgált és az ügyintézés minden mozzanatát feljegyezték rá. 1887-ben már használták, a fejléce a következőket tartalmazta nyomtatva: „A közösügyi magyar országos bizottság ELNÖKSÉGE” feliratot, alatta „... sz. .... 188...”. (Például: 1. sz. 27/10 1887., amely az első iratot jelöli 1887-ben, amit október 27-én érkezettek). Ez alá a tárgyat írták fel a bal oldalra, majd jobbra az intézkedést és/vagy a címzett nevét vagy titulását, majd az

átirat fogalmazványát. Emellé bal oldalra a belső feljegyzéseket (például: láttamozás, expedálás, kézbesítés módja és ideje) jegyezték fel, mindig szignóval és dátummal.

Az egyes iratok azonban maguk is lehettek *nyilvántartások*: személyekhez kapcsolódó, illetve a költségekről szóló ügyek.

Az első csoportba, a személyi ügyek közé a delegáció tagjainak név- és lakjegyzékei, tisztségviselésükről és albizottsági összetételükről szóló összeírások tartoznak, illetve a személyzet jelenléti ívei. Felhasználásuk módjai (a felsorolás sorrendjében): meghívók és iratok továbbítása, a szabályos albizottsági működés megalapozottsága (egy bizottsági tag csak a négy főbb albizottság egyikében lehetett elnök) és információérték, illetve további személyzet kirendelésének megalapozása, amennyiben az szükséges volt. Figyeltek a folyamatos javításukra, a név- és lakjegyzék esetében külön elnöki felszólítás hangzott el az üléseken (főleg kirándulások előtt), ahogy a tagok kiválását, érkezését is állandóan vezették rajta.

A második csoportban főleg a delegációs anyag elejéről maradtak fenn a delegáció költségvetési-előirányzatáról táblázatos kimutatások a bizottság költségeiről (mint a napidíjak, kisebb kiadások). Ide sorolhatjuk még az albizottsági jelentéseket és a bizottság költségvetésről szóló határozatait, hiszen ezekben megtalálhatók a költségvetés rovatainak javasolt és később elfogadott összegei is. Áttekinthető formában tartalmazták az adatokat, és mivel jelentős adattartalmuk volt, teljes körűek és pontosak voltak.

Ezek közül a bizottsági tagokat érintő adatokat – albizottsági tagság, tisztségviselők, névjegyzék, albizottsági jelentések – kinyomtatva mindenki számára hozzáférhetővé tették. A többi nyilvántartás az elnöki irodában volt megtalálható, az irattárban.

Az ülésekről készült jegyzőkönyvek, naplók, irományok publikálása és a sajtó, közönség részvétele a plenáris üléseken azt eredményezte, hogy a nyilvánosság előtt zajlottak a tárgyalások. Ez lehetővé tette, hogy a kormányzati álláspont mellett az alternatív vélemények is elhangozhattak, a meggyőződések összeütközése miatt pedig megismerhetővé váltak az ellenzéki álláspontok. A fent említett nyomtatványokat a két delegáció megküldte egymásnak, valamint a felső- és képviselőháznak is, később a miniszterek és a bizottság tagjai szintén kaptak belőlük, az elnöki irodában pedig ugyancsak letettek egy-egy példány.

5.3. Genetikus irattan

A genetikus irattan³⁰ az iratok keletkezésével foglalkozik, az iratok ügyvitelben elfoglalt helyét vizsgálja. Mivel egy folyamatot mutat be, itt is többfajta lehetőség van.

Egy irat vagy beadvány, vagy kiadmány:

- *beadvány*: valamely szervhez vagy személyhez érkezett vagy hozzá intézett irat (általában aláírt tiszttázat). Mivel az ügyiratok ezzel kezdődtek, amennyiben nem veszték el az idő során, megtalálhatók iratanyagukban.
- *kiadmány*: valamely szerv vagy személy által elküldött irat (általában az aláírt tiszttázat). Ez volt a hivatal válasza a beadványra, általában le is zárta az ügyiratot. Mivel a delegáció kiadmányai a címzett szervekhez kerültek, ezekről csak a fogalmazványok

³⁰ BORSODI, 2003. 179–180.; HARASZTI, 2009. 352–354.

alapján értesülhettünk, főleg az előadói íven szereplő átirat-tervezetek révén, illetve a másodlatok révén (birodalmi tanács delegációjának küldött határozatok magyar és német nyelvű változatai).

A következő ellentétpár a

- *fogalmazvány*: nem minden esetben maradt fenn, de sok adattal szolgálhat az irat keletkezéséről, mivel ez tartalmazza a javításokat, kiegészítéseket, törléseket, széljegyzeteket és az ügyviteli utasításokat. Általában az előadói ív bal oldalán szerepeltek ezek (kézjeggyel, dátummal ellátva), míg a jobb oldalán a szöveg volt megtalálható – (ez a 2 hasábos ’törés’ a fraktúr forma). A tisztázat alapjául szolgáló munkapéldány.

- *tisztázat*: jobb minőségű papírra írt, jóváhagyott és hitelesített fogalmazvány – ez lesz a kiadmány, ami a címzett szervnél a beadvány lesz. Mivel a delegáció által készítették nincsenek meg a delegációs anyagok között, legfeljebb csak a másodlata vagy másolata.

Végül pedig az iratok lehetnek:

- *eredeti irat*: az irat időben első, azaz keletkezési példánya.
- *másodlat*: az irat keletkezési idejében, tehát egy időben készült másik eredeti példánya (amennyiben a fogalmazvány helyettesítésére szolgál, nincs rajta se aláírás, se pecsét).
- *másolat*: az eredeti irattal egyidőben vagy később keletkezett példány. A delegációs iratanyagban található másolatok szöveghűek, teljesek, egykorúak és egyszerűek. Ilyenkor az aláírás saját kezűleg történt, „sk” rövidítésű, „ph”-val jelölték a pecsét helyét és az irat jobb sarkába „Másolat” jelzést írtak).

***

A tanulmányban a közös ügyi bizottság fennmaradó iratanyagának leírásával, iratkezelésével foglalkoztunk, valamint az iratokat rendszereztük. Remélhetőleg a levéltári iratanyag bemutatása – a mintavétel miatti fenntartásokkal kezelés és az esetlegesen felmerült hiányosságai ellenére is – érdeklődést kelt a dualizmus kutatóiban.

A bevezetőben is felhívtam a figyelmet arra, hogy ezt az iratanyagot nem kutatják önmagában, ha mégis, akkor az a közös ügyekkel, közös minisztertanáccsal kapcsolatban történik.

Általános és félrevezető az a tévhit, hogy mivel a közös költségvetés megszavazása volt csak a feladata, nem rendelkezett széles jogkörrel, azaz súlytalan intézmény volt. Igaz ugyan, hogy nem gyakorolt nagy hatást a közös politikára, de tagjai az országgyűléseken, sajtócikkeken és emlékiratokon kívül a nyilvánosság előtt bírálhatták, véleményezhették a közös rendszert. Az egyes delegátusok nem féltek megosztani akár az ellenvéleményüket sem az állam irányításával kapcsolatban, nem egyszer alakultak ki parázs viták.

Érdekes adalékokat tudhatunk meg az iratanyagból, főleg a naplókából a Monarchia politikájának szinte bármelyik területéről. Ezekben az ülészakokon gyakorlatilag minden szóba került: megfigyelhető az uralkodóhoz való lojalitás, a gyakorlatban is megvalósuló paritás sürgetése, de kitértek az üléseken a magyar belpolitikára is. A kül-, had- és pénzügyi kérdésekkel foglalkozó kutatókon túl a nemzetiségi-, oktatás-, diplomáciatörténet iránt érdeklődők is találhatnak érdekes adatokat az iratanyagban.

Felhasznált irodalom

Források

- MNL OL K 8 DELEGÁCIÓ Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Polgári kori kormányhatósági levéltárak, Országgyűlési Levéltár, Közös ügyek tárgyalására kiküldött magyar országos bizottság.
- ÜGYREND 1868. 7. számú iromány A közös ügyek tárgyalására a magyar országgyűlés által kiküldött s Ő felsége által 1868. január 19-re Bécsbe összehívott Bizottság jegyzőkönyvei, irományai, naplója, határozata. Bécs, 1868.

Szakirodalom

- BORSODI
2003 BORSODI CSABA: Irattan. *A történelem segédtudományai*. Szerk. BERTÉNYI IVÁN. Osiris, Bp., 2003. 169–186.
- GALÁNTAI
1985 GALÁNTAI JÓZSEF: *A Habsburg-monarchia alkonya. Osztrák–magyar dualizmus, 1867–1918*. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1985.
- HARASZTI
2009 HARASZTI VIKTOR: Az irattanról általában. *Levéltári kézikönyv*. Szerk. KÖRMENDY LAJOS. Osiris–Magyar Országos Levéltár, Bp., 2009. 345–356.
- KOMJÁTHY
1966 KOMJÁTHY MIKLÓS: *Az Osztrák–Magyar Monarchia közös minisztertanácsa (kormányzattörténeti és irattani vázlat)*. Bp., 1966.
- PEDRONI
1991 PEDRONI EMMA ANNA: A lúdtolltól az írógépig. Az íróeszközök fejlődése és az iratok papírányaga a 19. század elejétől 1945-ig. *Levéltári Szemle*, 1991. 1. sz. 28–49.
- SOMOGYI
2006 SOMOGYI ÉVA: *Hagyomány és átalakulás. Állam és bürokrácia a dualista Habsburg Monarchiában*. L'Harmattan, Bp., 2006. (SOMOGYI ÉVA: A delegáció. *Századok*, 1994. sz. 3–4. átdolgozott változata)

Internetes hivatkozások

- Scope-Archiv,
  - Fond-x,
  - Levéltári alapleltárak 12.,
  - Levéltári Leltárak 13.,
- Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár katalógusa.